

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ОСИПА БЕЗПАЛКА У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Оксана Івасюк. Літературознавча діяльність Осипа Безпалка у міжвоєнний період

У статті досліджується праця у міжвоєнній Чехословаччині відомого політичного діяча, літературознавця Осипа Безпалка.

Ключові слова: еміграція, міжвоєнний період, культурно-просвітницька діяльність, архів, часопис "Січ", українське питання, літературознавчі праці.

Оксана Івасюк. Литературоведческая деятельность Осипа Беспалко в межвоенный период

В статье исследуется работа в межвоенной Чехословакии известного политического деятеля, литературоведа Осипа Беспалко.

Ключевые слова: эмиграция, межвоенный период, культурно-просветительская деятельность, архив, журнал "Сич", украинский вопрос, литературоведческие работы.

Oksana Ivasiuk. Osyp Bezpalka's work on literary criticism during the interwar period

In the given article the work written in interwar Czechoslovakia by outstanding political figure, scholar in literature Osyp Bezpalka is analyzed.

Key words: emigration, interwar period, cultural-enlightening activity, archives, periodical "Sich", Ukrainian problem, works on literary criticism.

Українська еміграція у Чехословаччині міжвоєнного періоду складалася із інтернованих воїнів у таборах Німецьке Яблонне, Йозефов, Ліберець, в яких були, крім українців, представники інших національностей, українці-емігранти з Італії („касінци”), інтелігенція, яка через ідеологічні причини та загрози для фізичного існування змушена була покинути батьківщину. Причиною появи української еміграції була Перша світова війна (табір полонених у Святобожицях) та поразка українського народу в національно-визвольних змаганнях 1917 – 1920 рр. Серед емігрантів були представники всіх українських земель, однак більшість складали вихідці із Західної та Наддніпрянської України. Також еміграцію формували вихідці з Кубані, які навчалися в українських вищих учбових закладах Чехословаччини. Міжвоєнна українська еміграція була представлена всіма соціальними верствами населення, але найчисленнішими були представники селянства та інтелігенції, які за допомогою фінансової підтримки урядових кіл Чехословаччини утворили велику кількість освітніх, культурних установ і навколо них діяли осередки політичних партій.

Лави українських емігрантів у цей період у Чехословаччині поповнила молодь, що навчалася у вищих навчальних закладах і середніх школах у Празі, Подєбрадах, Брно, Пршібрамі, Братіславі: у 1923 – 1924 рр. її нараховувалось понад 2000. Із книжки С.Петлюри „Сучасна українська еміграція та її завдання”, яка тоді шойно вийшла, цитували звернення до письменників, вчених, студентства взятися за створення перекладної літератури, за використання закордонних архівів, які проллють світло на українську історію, допоможуть зрозуміти історичні обставини неволі: „Учіться, не гайте часу! Візьміть із закордонних огнищ якнайбільше, перетворіть засвоєне і набуте якнайглибше. Пам’ятайте, що ви відновляєте давню і світлу традицію XVI – XVII ст. нашої історії – безпосереднього контакту України з культурними країнами на ґрунті науки і освіти, а тому додавайте до відновленої традиції і ентузіазму молодечого, нашої національної упертості, щоб створити симбіоз емоції і розумової праці, який може видати прекрасні й позитивні наслідки” [10, с. 269]. Важливою умовою остаточного оформлення політичної еміграції як явища був якраз приїзд великої кількості студентів на навчання, серед якої поширювалися нові політичні ідеї щодо майбутнього України.

Серед наукових інституцій об’єднуючу роль відігравав Український Академічний Комітет, до складу якого належали всі вищі учбові заклади та наукові товариства в Чехії. Утворений комітет у 1924 р. з ініціативи О. Шульгина. Представники цієї організації О. Колесса та О. Шульгин швидко налагодили стосунки з женецькою комісією для міжнародної інтелектуальної співпраці та з її виконавчим органом – Інститутом інтелектуальної співпраці в Парижі. Комітет опікувався різними проектами, координував дії різних товариств, що входили до його складу.

Зокрема, 1926 р. на відзначення 50-х роковин смерті відомого просвітителя Ф. Палацького

надрукував ряд листівок, які замовляли у Комітеті різноманітні чеські установи, що свідчить про добрі манери української громади і про популярність їх заходів [1].

Культурне життя не могло проходити без різноманітних вечорів, концертів, театральних вистав. Ще у таборах організували вистави. Так, наприклад, функціонування таборового театру ім. Винниченка, драматичного гуртка ім. Тобілевича є унікальним з погляду твердження про сучасну кризу цього виду мистецтва на Україні: всіх вистав протягом 1920 р. відбулося понад 50, з середньою кількістю глядачів 400 на кожній виставі. Українське музичне товариство, очолюване Ф. Шешком, автором праці „Березовський і Моцарт. З історії української музики ХУІІІ ст.“, проводило концерти класичної музики, хорового співу.

Значна частина національної інтелігенції, відомою у себе на батьківщині завдяки науковій і політичній діяльності, змушена була виїхати з України через загрозу репресій.

Феномен української еміграції означеного періоду полягає у потужному розвитку освітньо-культурних закладів, які, незважаючи на відірваність від матеріальних і духовних коренів рідної землі, стали надбанням вітчизняної і світової культури. Недаремно М. Державин стверджував, що існують три групи української еміграційної громади – „східняки“, „західники“ і „пражаки“ [10, с. 89].

Виконання культурної місії української еміграції потребувало створення важливих, ключових культурних символів, адже у складних умовах культура має властивість привертати у якості опори культурні шедеври. Роль шедевра – це не лише милування, однак і підготовкам до нового відродження. Це відбулося із класиками української літератури в еміграції. Серед активних діячів був і Осип Безпалко (1881 – 1950). Його діяльність на Буковині достатньо відома з багатьох публікацій. О. Безпалко друкувався у газеті „Буковина“ притчі „Великодня паска“, „І воскресло слово“, у часописі „Борба“ – „Коротка, сумна притча“, присвячена органіві буковинських учителів. Він у 1903 р. стає народним вчителем у м. Вашківцях, ініціатором створення філії товариства „Січ“ у багатьох буковинських селах. Під час Першої світової війни працював у складі Союзу Визволення України у таборах для полонених у Фрайштадті. Василь Сімович у статті „Початки національно-просвітницької праці серед полонених українців у таборі Фрайштадті“ згадує: „Прихід п. Безпалка до праці улегшив мені роботу настільки, що він узяв на себе вечірні читання, а я рівночасно міг стати „режисером“. Авдиторія на вечірних читаннях сильно зросла, бувало й по 1500 людей на них. Тепер уже можна було говорити й на інші теми. Пан Безпалко дуже зручно провадить ці читання, наводячи завжди паралель між російськими й австрійськими та німецькими порядками“ [13, с. 603]. О. Безпалко був активним у дуже драматичній ситуації в історії українського народу. Всю динаміку доби розпаду Австро-Угорщини, створення та занепад УНР та ЗУНР можемо збагнути лише тоді, коли згадаємо політичну, просвітницьку працю українських діячів ХІХ ст., їх наполегливе прямування до створення власної держави. У жовтні 1918 р. увійшов до складу Української національної ради, а у листопаді 1918 р. був призначений українським урядом Буковини комісаром міста Чернівці.

Еміграція Осипа Безпалка разом із І. Мазепою та О. Феденком до Чехословаччини наприкінці 1922 р. була вимушеною. Там він викладав німецьку мову в Українській господарській академії в Подебрадах, був одним із організаторів січового руху. Він організував у Подебрадах товариство „Січ“ у 1925 р. і вже 1927 р. взяло участь у міжнародній робітничій олімпіаді. Товариство розвинуло значну культурно-просвітницьку діяльність [11, с. 277]. Коли організувався Музей визвольної боротьби України в Празі (1925 – 1948), збирались збірки документів, О. Безпалко передав архів Січових Стрільців до фондів музею. Статті, які друкувались на сторінках газети „Час“, стосувались розвитку суспільної думки щодо причин поразки української державності, зокрема у праці „Метеор спинив революцію“ бездержавність тут є способом консолідації людей [7].

Осип Безпалко заснував та редагував у Празі журнал „Січ“ (1934 – 1935), подальша концепція якого пов'язувалась із досвідом становлення руху на Західній Україні на початку ХХ ст. та виходила із уявлення, що можна було трансформувати ці товариства в умовах еміграції; про актуальність цього свідчив і той факт, що цю ідею підтримали інтелектуальні постаті української еміграції. У статті „Гей там на горі Січ іде!“ стверджував: „Під цим кличем ставало колись у бойові ряди польською шляхтою і старим австрійським режимом пригноблене українське селянство й сільське робітництво, набиралось бойового духу, карної дисципліни, бажанням служити визвольним ідеалам“ [3, с. 1]. Січові товариства на українських землях мали давню традицію. Перше гімнастично-пожарне товариство „Січ“ було засноване 1900 р. К. Трильовським і спочатку підтримане невеликою кількістю освічених людей, а вже до Першої світової війни лише в Галичині існувало 916 січей, у березні 1919 р. були організовані К. Трильовським товариства у Вінниці і 1920 р. на Закарпатті. Вони слугували об'єднанню та презентаційності. Утворення таких товариств, на думку О. Безпалка, повинні підтримати не лише

науковці чи культурні діячі, сприяти цьому повинна вся українська спільнота на еміграції: „Цей клич мусить лунати по всьому світі, де тільки розпорошена українська еміграція, збивати її в бойові ряди в боротьбі за права свого народу, за досягнення своєї державності, за солідарність із всіма пригнобленими й обезправленими” [3, с. 1]. Стаття „70-ліття батька Кирила” актуалізує значення діяльності К. Трильовського, спрямована до сталого виокремлення українців у ментальному і культурному розумінні, а пізніше і в політично-правовому та інституціональному. У Віденському парламенті він товаришував із Т. Г. Масариком та Ф. Дртіною. 6 червня 1906 р. К. Трильовський скликав у Празі народне віче проти утисків українців у Галичині. Значну підтримку тоді йому надав Масарик, промова якого на віче була присвячена порозумінню між слов'янськими народами і як це порозуміння досягнути. Резолюцію із протестом написав Василь Струк, від прогресивної молоді виступав Ольгерд Бочковський [4, с. 6].

У наступних числах часопису О. Безпалко підкреслює те, що українці у Чехословаччині є політичною еміграцією, що ставить безсумнівні вимоги до утворення організацій, партій, товариств: „Хоч ми й є політичною еміграцією, але ми не є в силі поставити одну сильну політичну організацію. Скільки в нас голов, стільки й політичних напрямів; від політичних сварок іде всяке безладдя між нашою еміграцією. Кожний думає, що тільки його програма спасе Україну і що кожний інший, хто не йде за ним, мусить, щонайменше, висіти на сухій гіляці. Політика нас не з'єднає, а роз'єднає; так є, так буде, так мусить бути” [5, с. 1].

О. Безпалко 21 червня 1933 р у Центральному демократичному клубі прочитав лекцію „Слов'янська демократія та Україна”, в якій вказав, як українське питання набуває актуальності в політичній проблемі слов'янських народів. А пізніше на вмстив у журналі „Právo lidu” статтю „Українці та демократична співпраця”.

У 1938 році на III з'їзді Січового Союзу за кордоном О. Безпалко обрано головним кошовим. Однак активність Осипа Безпалка цієї доби визначалась і його літературознавчими працями. У 1933 р. він друкує статтю „Шевченко як поет доби й наша критика”, в якій наголошує на сучасних інтерпретаціях творчості поета, що відкриває шлях до необхідності відкидати вульгарні радянські кліше, які використовували спадщину Т. Шевченка для пропаганди комуністичної доби.

Осип Безпалко разом із Л. Мосендзом планували розглянути, як інтерпретується образ України у німецькій поезії.

У 1945 р. він був захоплений у Празі репатріаційною комісією і насильно вивезений у Казахстан.

Література

1. Архів високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі (Слов'янська бібліотека в Празі). — Комунікат Ч. 1 тимчасової ради об'єднання української еміграції. Ч. 1112. — Арк. 1—3; повідомлення українського Академічного комітету. Ч. 1125. — Арк. 1; звернення організаторів створення Союзу українських емігрантів. Ч. 298. — Арк. 1; відповідь з канцелярії президента Чехословаччини. Ч. 48. — Арк. 1.
2. Безпалко Осип. Великодня паска // Буковина. — 1905. — № 45—46. — С. 3.
3. Безпалко Осип. Гей там на горі січ іде! // Січ. Неперіодичний журнал українського січового союзу за кордоном. — Прага, 1934. — Ч. 1. С. 1.
4. Безпалко Осип. 70-ліття батька Кирила // Січ. Неперіодичний журнал українського січового союзу за кордоном — Прага 1934. — Ч. 1. — С. 5—6.
5. Безпалко Осип. Закладайте Січі! // Січ. Неперіодичний журнал українського січового союзу за кордоном — Прага, 1935. — Ч. 3—4. — С. 1—2.
6. Безпалко Осип. Коротка, сумна історія // Борба. — 1912— Ч. 17 (13 жовтн.). — С. 8.
7. Безпалко Осип. Метеор синив революцію // Час. — 1934. — № 1753 (25 груд.).
8. Безпалко Осип. Українці та демократична співпраця // Právo lidu — 1933. — Ч. 304, 29 prosin.
9. Безпалко Осип. Шевченко як поет доби й наша критика // Журнал шкільного листування Укр. Технічно-Господарського Інституту позаочного навчання при УГА. — Подєбради, 1933 — Ч. 11.
10. Маруняк В. В кузні соборницьких характерів // Українська гімназія в Чехії (1925 – 1945). Альманах Української гімназії в Празі-Ржавинцях-Модржанах (за ред. Маруняка В.). — Мюнхен, 1975. — С. 16—38; 42—115.
11. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Частина перша. — Прага, 1942. — 369 с.
12. Петлюра С. Сучасна українська еміграція та її завдання // Петлюра С. Статті. — К., 1993. — С. 231—275.
13. Сімович Василь. Початки національно-просвітницької праці серед полонених українців у таборі Фрайштадті // Василь Сімович: Праці в 2 т. Том 2. Літературознавство. Культура. — Чернівці: Книги – XXI. — 904 с.